

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Асоціація російськомовних вчених штату Масачусетс, м. Бостон, США
Асоціація «Духовно-інтелектуальний вибір»
Харківський громадський фонд розвитку вищої освіти «ІНТЕЛЕКТ»

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Міжнародна колективна монографія
за загальною редакцією проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко*

ДУХОВНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ МОЛОДЕЖИ В ХХІ СТОЛЕТИИ

*Международная коллективная монография
под общей редакцией проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко*

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Collective Monograph
edited by prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko*

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства, м. Харків
(протокол № 4/1 від 3.11.2019 р.)*

Рецензенти:

С. Т. Золотухіна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

О. М. Кікінежді — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

М. С. Гончаренко — доктор біологічних наук, професор, професор кафедри валеології філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Д 85 **Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті** : міжнародна колективна монографія / за заг. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко. Харків: Вид. ВННОТ, 2019. 470 с.

У монографії розглянуто філософсько-онтологічні та концептуально-методологічні засади духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в XXI столітті. Представлено матеріали до проекту Концепції духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді «ДИВО-21» Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства.

Висвітлено питання духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в історичному, педагогічному, психологічному аспектах. Акцентовано на практичній значущості розвитку духовно-інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу.

Розраховано на науковців, педагогів, здобувачів вищої освіти, методистів, управлінців, громадську спільноту, батьків.

Д 85 **Духовно-интеллектуальное воспитание и обучение молодежи в XXI веке**: международная коллективная монография / Под общ. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко. Харьков: Изд. ВННОО, 2019. 470 с.

В монографии рассмотрены философско-онтологические и концептуально-методологические основы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в XXI веке. Представлены материалы к проекту Концепции духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи «ДИВО-21» Всемирного научного ноосферно-онтологического общества.

Освещены вопросы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в историческом, педагогическом, психологическом аспектах. Акцентировано на практической значимости развития духовно-интеллектуального потенциала субъектов образовательного процесса.

Рассчитано на научных работников, педагогов, соискателей высшего образования, методистов, управленцев, общественное сообщество, родителей.

Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century: an international collective monograph / by head. ed. prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko. Kharkov: View. WSNOS, 2019. 470 p.

The monograph deals with the philosophical-ontological and conceptual-methodological foundations of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century. The materials for the draft Concept of Spiritual-Intellectual Upbringing and Teaching of Youth «DIVO-21» of the World Scientific Noosphere-Ontological Society are presented.

The issues of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in historical, pedagogical and psychological aspects are covered. The practical importance of developing the spiritual and intellectual potential of the subjects of the educational process is emphasized.

It is designed for scientists, educators, higher education graduates, methodologists, managers, the community, parents.

Субкультура релігійних вірувань дітей як духовна інтенція аксіопсихологічного потенціалу особистості. <i>В. Ситкар</i>	332
Духовно-інтелектуальне виховання школярів Харківської гімназії № 89. <i>А. В. Жозе да Коста</i>	339
Забезпечення духовного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами. <i>Ю. Д. Бойчук, О. С. Казачінер, О. В. Мірошниченко, Н. В. Науменко</i>	343
Інклюзивне навчання у системі освіти України: теорія і практика. <i>Т. М. Собченко, Н. М. Смолянчук</i> ...	348
Шляхи формування культури миру і толерантності у дітей в закладах загальної середньої освіти в умовах військового конфлікту в Україні. <i>І. М. Трубавіна</i>	352
Етика ненасильства в національній педагогічній спадщині та сьогоденні. <i>О. Кікінежді, І. Шульга</i>	356
Розвиток ідей педагогіки миру в освітньому військовому середовищі. <i>О. Г. Марченко</i>	360
Формування інтелектуальної складової готовності правоохоронців до професійної самореалізації на засадах педагогіки миру і толерантності. <i>С.О. Іщенко, О.В. Загребельний</i>	364
Вплив занять спортом на інтелектуальний розвиток спортсменів. <i>А. А. Голенков, А. С. Гонтар</i>	368
Бойове мистецтво як засіб духовного і фізичного виховання молоді. <i>Л. С. Рибалко, Д. С. Іванов</i>	372
Сучасні проблеми в професійній підготовці майбутніх медиків. <i>Ю. С. Ілясова</i>	376
Духовно-інтелектуальний розвиток майбутніх лікарів під час спілкування в студентському середовищі закладу вищої медичної освіти. <i>Л. В. Фоміна</i>	379
Інтелектуальне навчання і виховання майбутніх іноземних лікарів новітніми засобами педагогічної майстерності. <i>М. Ю. Котелюх</i>	383
Духовно-інтелектуальне виховання майбутніх іноземних лікарів у закладах вищої медичної освіти як основа міжкультурних відносин. <i>Л. О. Гененко</i>	387
Теоретичні основи формування креативності майбутніх менеджерів. <i>Н. Добровольська</i>	390
Модель формування управлінської компетентності майбутніх економістів. <i>К. В. Копняк</i>	396
Розвиток інтелектуальної комунікації в учнівській та студентській молоді ХХІ століття. <i>Ф. Я. Майнаєв, О. І. Майнаєва</i>	402
Духовно-моральні константи у контексті спілкування студентів у соціальних мережах. <i>В. В. Ворожбіт-Горбатюк</i>	406
Духовные ценности человека информационного общества в медиа-стратегии высшего технического образования. <i>Я. Н. Кунденко</i>	412
Роль медіа у формуванні ідентичностей сучасної молоді: теоретико-методологічний та практичний аспекти. <i>Я. С. Фруктова</i>	415
Формування медійно-інформаційної грамотності особистості як запорука її духовного розвитку. <i>О. Городецька</i>	419
Інтелектуальне навчання майбутніх лікарів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. <i>Н. А. Іванькова, О. А. Рижов</i>	423
Використання ІКТ під час проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи. <i>Б. В. Павлюк</i>	427
Особливості застосування веб-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>А. І. Крижановський</i>	431
Формування інтелектуальних умінь засобами веб-сервісу Trello. <i>О. Г. Кіріленко, Г. О. Труш</i>	436
Практична значущість цифрових технологій для інтелектуального розвитку майбутніх лікарів-стоматологів. <i>Ю. С. Славінська</i>	439
Діагностика сформованості цифрової компетентності в процесі інтелектуального розвитку студентів. <i>О. О. Наливайко</i>	443
Застосування змішаного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>Л. С. Шевченко</i>	447
Електронні освітні ресурси як засіб дистанційного навчання осіб з особливими потребами. <i>В. Уманець</i>	454
Ноосферное образование и две анкеты «Международного ноосферного центра Вернадского» — анкета «Цветок жизни» для изучения социальной адаптации и пространственного мышления и анкета «Здоровье ученика» для оперативного исследования состояния ученика немедицинским персоналом. <i>И. А. Фарафонова</i>	462
Алфавітний перелік авторів монографії	468

Література

1. Інвалідність та суспільство: навчальний посібник. URL: https://edu.helsinki.org.ua/sites/default/files/userfiles/posibnik_invalidnist_ta_suspilstv.pdf.
2. Законодавство: Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa>.
3. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року 38с. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.
4. Цілі сталого розвитку: Україна національна доповідь 2017, 174с. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitit/tsili-staloho-rozvytku>.
5. Галата С. Інклюзія: змінюємо суспільство // Освіта України № 5 (1595) 4 лютого 2019. С. 5
6. Методичні рекомендації щодо навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти 2019-2020 н. р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzivne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>
7. Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/872-2011-%D0%BF>.
8. Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/530-2019-%D0%BF>.
9. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : моногр. Х.: Іванченко, 2015. 140 с.
10. Бойчук Ю., Казачінер О. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку інклюзивної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів // Новий Колегіум. 2018. № 1. С. 62-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2018_1_16.
11. Федотенко І. Л. Подготовка будущих учителей к педагогической деятельности в инклюзивной среде в контексте компетентностного подхода // Инклюзивное образование: практика, исследования, методология : сб. материалов II Междунар. научн.-практ. конф. Москва: Буки Веди, 2013. С. 617–621.
12. Яковлева И. М. Формирование профессиональной компетентности учителя-олигофренопедагога : монография. Москва: «Спутник+», 2009. 220 с.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МИРУ І ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

І. М. Трубавіна

д. пед. н., професор, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

В українських школах сьогодні існує булінг серед дітей, порушення їх прав іншими дітьми внаслідок булінгу та всіх його форм. Відзначимо, що проблема існування булінгу в школах є актуальною для багатьох країн, про що свідчить доклад ЮНЕСКО [20], це характерно у т.ч. для України. Таким чином, більшість дітей шкільного віку потерпає від жорстокості, насильства, булінгу, порушень своїх прав внаслідок цього, діти в шкільному середовищі стикаються в повсякденному житті з тією чи іншою дискримінацією, бачить перемогу культури війни і сили. Враховуючи наявність військового конфлікту на Сході країни, більше, ніж 1600000 внутрішньо переміщених осіб внаслідок цього, серед яких нестачі ресурсів у приймаючих громадах, ризик формування культури війни зростає. «Діти, які були свідками військового конфлікту, що вирішується за допомогою сили і зброї, бачать, що виживає той, хто сильніше і має зброю. Це продукує насильство і ненависть, досвіду яких діти набувають в своєму середовищі і в подальшому переносять на дорослий світ. Виникає ланцюг насильства і вирішення проблем силою, що не є ознакою цивілізованого суспільства, яке прагне до мирного життя і співіснування» [11, с. 4]. Вважаємо, що причинами існування культури війни в світовому середовищі є: проблеми соціалізації дітей, матеріальні проблеми їх сімей, різні ідеологічні погляди, невміння вирішувати конфлікти мирними способами. При цьому проблеми поведінки дітей в школі внаслідок військового конфлікту притаманні лише країнам, де він проходить. Відзначимо, що проблеми протидії булінгу певною мірою досліджені в науковому товаристві [1; 8 та інші]. Ці дослідження розкривають види, сутність, масштаб булінгу в дитячому середовищі, шляхи протидії йому. Формування толерантності у дітей певною мірою розкривалося в наукових дослідженнях і методичних посібниках, тренінгах для дітей — в аспекті міжетнічних проблем, поваги до прав дитини. Але ці дослідження були не в умовах військового конфлікту. Існують методичні рекомендації з проблеми [11]. Тому формування культури миру і толерантності у дітей слід починати з визначення теперішніх їх проблем і визначення шляхів їх вирішення.

Метою дослідження є визначення причин булінгу і культури війни, відсутності культури миру і толерантності у дітей в закладах середньої освіти і визначення шляхів їх формування. Спершу зазначимо, що проблеми жертв булінгу і тих, хто його здійснює, мають спільне коріння в умовах військового конфлікту. Так, якщо діти стали свідками військових дій, вони набувають трагічного досвіду, який деформує свідомість, цінності і ставлення до людей і миру, у них спостерігаються перебіги настрою, немотивована агресія, постійний страх і очікування повтору військових дій [9]. Переважна більшість дітей відчувала стрес відразу після травматичної події (незначний 48 % та значний 20 %). 41 % дітей переживали страх, 30 % — сум, 16 % — злість. 21 % дітей вказували на проблеми з концентрацією та проблемами зі сном, 17 % дітей вказували на нічні кошмари. 7 % дітей зазначали, що після травматичної події не хотіли ні з ким про це говорити та нікого бачити і 15 % — що нічого не хотілось робити» [9]. Це означає, що ці проблеми можуть викликати неадекватні реакції у дітей на зовнішні подразники, приводити до вибухів в поведінці через багато часу, до нерозуміння поведінки однолітків, до неврозів, неухважності тощо. Відзначимо, що ці проблеми можуть приводити як до прояву булінгу, так і до того, що дитина може зламатися і стати жертвою булінгу. Це означає, що роботу з формування культури миру і толерантності в освітньому середовищі слід проводити як спільну з усіма дітьми, так і відмінну щодо причин поведінки жертви чи агресора. І це повинні бути всі діти: як діти ВПО, так і діти з приймаючих громад, діти воїнів АТО, діти з заможних сімей та діти з бідних родин тощо.

Сьогодні в Україні нараховують 16,5 % дітей від всієї кількості внутрішньо переміщених осіб — це 169 408 дітей [5]. Відзначимо, що будь-яка ситуація переміщення викликає проблеми адаптації і кризи сім'ї, яка позначається на дітях [3; 5; 15]. Це спричиняє зростання рівня тривожності, страху, а також актуалізує негативні почуття: тривогу, страхи, фобії, психосоматичні розлади тощо [14; 13]. Це може також виражатися в агресії і булінгу, неадекватній поведінці. До того ж важкі та тривалі психологічні травми викликають порушення особистісного розвитку: низька самооцінка, порушення міжособистісних стосунків (в тому числі подружніх та батьківства) у дорослому віці [13; 15]. Маємо тривалі наслідки бачення культури війни. Існують і специфічні проблеми дітей з числа ВПО. За даними ВООЗ, станом на 1.05.2015 року від війни на Донбасі 176 дітей отримали поранення [2]. Це — медико-соціальні проблеми. Врахуємо, що основними причинами внутрішнього переміщення сімей з дітьми є прагнення безпеки, нестача їжі, води, ліків, військові дії, бомбардування тощо — незадоволення базових потреб і порушення основних прав людини. Тому варто, перш за все, їх відновити і забезпечити реалізацію, усунути умови, які заважають їм реалізуватися. Нереалізація прав дітей і їх порушення перешкоджають формуванню культури миру і толерантності у дітей. І задовольнити їх всі на лінії фронту неможливо. А в прифронтовій зоні, де є маса внутрішньо переміщених людей, спостерігається нестача всіх ресурсів приймаючих громад. Тому діти з числа ВПО і місцеві мешканці громади часто страждають від незадоволення базових потреб, що може бути причиною знущання, булінгу, ворожнечі. На основі викладеного можемо узагальнити проблеми дітей, які провокують булінг і освітньому середовищі: психологічні, матеріально-економічні, соціальні, медичні, правові, педагогічні. З цим працівники освіти не стикалися в мирних умовах раніше. І всі їх в закладі освіти не можливо вирішити, але треба знати про них, вивчати їх і прагнути до співпраці установ в інтересах дітей і формування в них культури миру і толерантності, задоволення прав і потреб дітей.

Узагальнимо також існуючі сьогодні в Україні причини проблем, які призводять до булінгу, агресії, культури війни у дітей в закладах середньої освіти: 1) зовнішні (військовий конфлікт в країні, численні переміщення сімей, нестача ресурсів в приймаючих громадах і бідність, соціальна напруженість, відсутність власного житла і скупченість проживання сімей, особливо в місцях компактного проживання внутрішньо переміщених осіб, конфлікти внаслідок цього, відсутність культури миру і толерантності в середовищі як зразка поведінки, відсутність пропаганди і цілеспрямованого формування культури миру і толерантності в суспільстві і мікросередовищі, натомість, пропагування культури сили в ЗМІ, розшарування суспільства на бідних і багатих, соціальна і гуманітарна криза в суспільстві, зниження рівня доходів населення, нехтування правами людини і правами дітей в окремих випадках, наявність різних молодіжних субкультур, різна мова тощо) та 2) внутрішні (агресивні установки в свідомості дітей, викривлені цінності їх референтної групи, бажання проявити себе в дитячому середовищі шляхом девіантних вчинків, дитяча образа, бажання самоствердитися за рахунок припинення інших, відсутність поваги до інших, їх прав і свобод, невміння враховувати чужі думки і вирішувати конфлікти мирними способами, відчуття провини за неспроможність батьків вирішити проблеми на новому місці проживання тощо).

Знов-таки, всі їх в закладі середньої освіти не можливо вирішити, але можна в педагогічній площині знайти шляхи вирішення проблем і певною мірою усунути їх причини, нейтралізувати їх вплив. В закладах середньої освіти визначені проблеми булінгу дітей в умовах військового конфлікту та їх причини можна подолати через створення дитячого освітнього середовища, дружнього до дітей, формування у них культури миру

і толерантності як зразка поведінки, що попереджає та усуває конфлікти і агресію, застосування медіації в дитячих конфліктах, залучення дітей до вирішення їх проблем через їх же активну участь, обмеження доступу дітей до контенту з пропагандою насильства і ненависті, розпалювання ворожнечі, повернення дітей до дитинства і роботу педагогів з батьками щодо формування батьківства, батьківської відповідальності за дітей, наснаження батьків на вирішення власних проблем і співпраці зі школою в інтересах майбутнього дітей і задоволення їх прав. Успішна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб, інтеграція їх в нове соціальне і освітнє середовище буде сприяти подоланню насильства, агресії, війни і нетолерантності. Є необхідність щоденної роботи батьків і вчителів над проблемами соціалізації дітей, об'єктивному відображенні подій у їх свідомості, постійній корекційній і виховній роботі з ними.

Зазначимо, що існуючі дослідження розкривають [2; 4; 6; 9–19]: школи, дружні до дитини, їх ознаки; суть культури миру і толерантності, їх виховання; медіацію в школах як засіб вирішення конфліктів в дитячому середовищі, розбудову миру в закладі середньої освіти; профілактику негативних явищ в дитячому освітньому середовищі; батьківську просвіту щодо виховання дітей і прав дітей, взаємодію сім'ї та школи; формування життєвих умінь та навичок у дітей (критичного мислення, комунікативних, прийняття рішень, майстерності управління собою та впливу на інших) роль педагога-миробудівника в формуванні культури миру, його ознаки; щасливе дитяче середовище в закладі освіти; універсальний дизайн як засіб інклюзії та комфорту; корекційну роботу психолога та соціального педагога з дітьми щодо позбавлення причин і проявів агресії, девіантної поведінки; виявлення порушень прав дітей і створення соціальних умов для їх реалізації; інклюзію дітей з особливими потребами; адаптацію дітей з числа ВПО в закладах середньої освіти.

Водночас ці дослідження шляхів подолання булінгу і формування культури миру і толерантності у дітей не є узагальненими в систему, відсутня цілісна модель роботи в заданому напрямку. Розкриємо на цій основі модель формування культури миру і толерантності у дітей, подолання булінгу в закладах середньої освіти. При будівництві моделі ми спиралися на компетентнісний, діяльнісний, системний, середовищний, особистісний, аксіологічний, проблемно-орієнтований, родиноцентричний, андрогогічний, культурологічний підходи, підходи до захисту прав людини, теорія участі.

Мета — формування культури миру і толерантності у дітей, викоренення культури війни, інтолерантності, булінгу. Завдання педагогічних працівників та адміністрації: 1. протидія негативним явищам (булінгу, культура війни), викоренення чи обмеження їх причин. 2. робота з формування культури миру і толерантності у дітей створення умов для їх формування. Суб'єкти роботи: батьки, учні, педагоги, адміністрація, громада, працівники НДО та органів місцевого самоврядування. Об'єкти роботи: учні, батьки, педагоги, адміністрація, громада, працівники НДО та органів місцевого самоврядування. Принципи роботи: дитиноцентризму, прав дитини, прав людини, гуманізму, цілісності, індивідуального підходу, родиноцентризму, толерантності, пріоритету загальнолюдських цінностей, стимулювання до самовиховання, виховання в діяльності і спілкуванні, участі дітей. Напрямки роботи: виховний, соціально-педагогічний, психологічний, організаційний, правовий, педагогічний.

Зміст роботи педагогічних працівників і адміністрація закладу середньої освіти: 1) виявлення порушень прав дитини і умов, які цьому сприяють, їх обмеження чи ліквідація, створення умов для реалізації прав дитини; 2) виховання культури миру і толерантності у дітей; 3) корекційна та індивідуальна робота з дітьми та їх батьками; 4) створення дружнього для дитини освітнього середовища, включаючи універсальний дизайн, щасливе середовище; 5) підготовка педагогічних працівників до протидії і запобігання булінгу, культури війни, інтолерантності, до формування культури миру і толерантності; 6) налагодження зв'язків з громадою, органами місцевого самоврядування, створення комплексно-цільової програми району щодо формування культури миру і толерантності в громаді і школі; 7) робота з батьками щодо формування культури миру і толерантності, протидії булінгу, протидії культурі війни та інтолерантності; 8) створення інклюзивного простору в закладі середньої освіти, адаптація дітей; 9) створення служб медіації і порозуміння в школі, соціально-психолого-педагогічних служб, які працюють за спільним планом і взаємодіють з громадою і органами місцевого самоврядування, НДО; 10) створення в школі психологічного клімату, неприйняттого до булінгу і культури війни, інтолерантності, щасливого освітнього середовища; 11) створення в громаді атмосфери протидії культурі війни, пропагування культури миру і толерантності в громаді.

Технології і методики роботи: особистісно-орієнтовані, кризове втручання, допомога для самодопомоги, профілактики негативних явищ в дитячому середовищі, роботи в групах, посередництво, медіації, фасилітації, роботи в парах, колективна творча діяльність, самоосвіта, ігрові технології, діалог культур, програмно-цільове планування роботи, арттерапія, соціодрама тощо.

Умови реалізації моделі роботи формування культури миру і толерантності: організаційні, педагогічні, соціально-педагогічні, психологічні, матеріально-економічні, соціальні, правові.

Результати роботи: виховані в дусі культури миру і толерантності учні, нетерпимість в закладі середньої освіти, громаді, сім'ї до культури війни та інтолерантності, підготовлені до роботи з виховання культури миру і толерантності педагогічні працівники, батьки, які взаємодіють зі школою і громадою в інтересах прав дітей і культури миру. Реалізація моделі можлива за умови застосування комплексно-цільової програми її впровадження, яка визначає терміни, відповідальних за реалізацію.

На основі викладеного можемо говорити про спільні для всіх дітей причини існування та посилення булінгу в освітньому середовищі, культури війни та інтолерантності в закладах середньої освіти, існування різних причин культури війни в дитячому середовищі: психологічних, педагогічних, соціально-педагогічних, правових, економічних та матеріальних, соціальних. Це вимагає підготовки педагогічних працівників до такої роботи, якої раніше не надавав жодний заклад вищої педагогічної освіти — педагогів не готували до роботи в умовах війни. Є необхідність спільної та диференційованої роботи всіх педагогічних працівників за єдиною моделлю в школі та громаді, яка об'єднує в собі всі напрямки роботи, всіх фахівців в громаді і закладі середньої освіти, включає дітей і батьків в спільну роботу.

Література

1. Брочковська Ю. Б., Стельмах С. С. (2011). Булінг як соціально-психологічна проблема // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, серія Психологія, 2, 145–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2011_2_15.
2. Васюник-Кулієва М. (2017). Універсальний дизайн в освіті. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/938-universalnij-dizajn-v-osviti>.
3. Діти війни (дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії). Український інститут дослідження екстремізму Київ, 2015 р.
4. Дружественная школа. URL: http://zolotievka.ucoz.ru/index/druzhestvennaja_shkola/0-41.
5. Гриневич Л. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2169630-ucitelam-neobhodimo-projti-podgotovku-ctoby-rabotat-s-uazvimymi-gruppami-detej-grinevic.html>.
6. Левченко К. Б., Панок В. Г., Трубавіна І. М. (2016). Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. Київ: ФОП Стеценко В. В.
7. Левченко К. Б., Трубавіна І. М. (2005). Система захисту дітей від жорстокого поводження. Київ: Держсоцслужба.
8. Лушпай Л. (2010). Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) // Українознавчий альманах. № 4. С. 126–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2010_4_29.
9. Магомедов М. Г. Педагогическая поддержка детей с посттравматическими стрессовыми расстройствами в условиях общеобразовательной школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.01. URL: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskaya-podderzhka-detei-s-posttravmaticheskimi-stressovymi-rasstroistvami-v-usloviixzz4u4PKxcxx>.
10. Матвієнко М. С. (2017). Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування освітньо-виховного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук. / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, Україна.
11. Михайленко О. Л., Юр'єва К. А., Трубавіна І. М. (2017) Методичні рекомендації до організації факультативних заходів в школах з метою прищеплення гідності, миру та соціального консенсусу. Харків: Планета Принт.
12. Петрович Ж. В. Концепція школи, дружньої до дитини: основні положення та терміни // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 2 (36). 84–92.
13. Про спільний проект Дитячого Фонду ЮНІСЕФ, Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи.
14. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : колективна монографія / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, А. П. Мельник [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 260 с.
15. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л. С. К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
16. Трубавіна І. М. Концепція програми «Школа, доброжелательная к детям». Развитие демократии и демократичная освіта в Україні: IV Міжнародна конференція, Ялта, 28-30 вересня 2006 р. 2007. С. 473–476.
- Трубавіна І. М. Теоретичні основи і сутність школи, дружньої до дитини, як засіб протидії жорстокості і булінгу в закладах середньої освіти // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки, березень 2019. № 1 (324) Частина I. С. 117–132.
17. Трубавіна І. М., Левченко К. Б., Тюріна В. О. (2013). Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї / ред. Бандурка О. М., Левченко К. Б., Трубавіна І. М. Т. 1 Київ, Харків.
18. Child friendly schools. URL: https://www.unicef.org/lifskills/index_7260.html.
19. School Violence and Bullying: Global Status Report Presented at the International Symposium on School Violence and Bullying : From Evidence to Action, Seoul, Republic of Korea, 17–19 January 2017. URL: https://www.lucistrust.org/ru/blog_wgun/sustainable_development_goals_and_the_culture_of_peace.